

ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИДА ЕТИШТИРИЛАЁТГАН СУТНИ СТАНДАРТ ТАЛАБИГА МОСЛИГИНИ АНИҚЛАШ ВА ВЕТЕРИНАРИЯ САНИТАРИЯ ЭКСПЕРТИЗАСИ

Муродов С.М., Бойсинова Н., Султонов А.

Самарқанд қишлоқ хўжалик институти

Аннотация. Ўзбекистон ҳудудига фермер хўжаликларида етиштирилаётган сут ўзининг барча кўрсаткичлари бўйича стандарт талабига мос келиши керак. Шу билан биргаликда барча санитария гигиеник талабларга жавоб берадиган бўлиши лозим. Сут етиштириши жараёнида санитария гигиена талабларига инобат қилинмаса сутнинг таркибидаги барча компонентлар тез ўзгаради ва сутдан бошқа турдаги сут маҳсулотлари ишлаб чиқаришни имкони бўлмай қолади.

Калит сўзлар: ариометр, редуктазник, компонентлар, лактоза, ферментлар.

Хўжаликлар томонидан етиштирилаётган сут ва ундан тайёрланаётган сут маҳсулотлари инсон организми учун энг керакли озиқ-овқат маҳсулотлари қаторига киради. Ҳозирги замон статистик маълумотларга кўра, ҳар бир инсон кунига камида 800 мл сут истеъмол қилиши лозим. Сутнинг таркиби уни компонентлари ҳамда сут маҳсулотлари тайёрлаш технологияси бўйича кўпгина олимлар ажойиб илмий текширишлар ўтказганлар. Бизлар қаторига қуйидагилар киради:

А.Топелнинг (2001 йил) маълумотига кўра, етиштирилаётган сутнинг такрибида антибиотиклар, медикаментлар, микроблар захарли ва бошқа ингредиентларни бўлмаслиги керак, агар бўлса сутнинг сифати ёмонлашади ва ундан тайёрланган сут маҳсулотларининг сифати салбий томонга ўзгаради, бундай маҳсулотларни истеъмолчилар истеъмол қилганда, уларни организмига салбий таъсир кўрсатади.

А.А.Соколованинг (2000 йил) аниқлашича, сут маҳсулотлари ишлаб чиқаришда энг аввало сутни таркибини текшириб кўриш тавсия этилган. Й.И.Грудзинскаянинг (2002 йил) маълумотига кўра, сут маҳсулотларининг биологик қиймати унинг таркибидаги витаминларга боғлиқ. Маҳсулотларни таркибида витамин В₁₂ бўлишлиги модда имашинишни яхшилайдди, иммун система кучаяди, турли касалликларга иммунитет беради. Сут маҳсулотларини таркибида бу витамин В₁₂ни етишмаслиги кўп касалликларга сабабли бўлиши мумкин. Ҳозирги кунда бутун жаҳон амалиётида сут маҳсулотларининг таркибини В₁₂ билан бойитиш йўллари кўрилмоқда.

Л.П.Жукованинг (1995 йил) фикрига кўра, инсонлар талабини сут ва сут маҳсулотларига қондиришда уларни тайёрлаш ва қайта ишлашга қатта эътибор қилиниши лозим. Шу билан биргаликда инсон организмига ҳайвонот дунёси оқсиллари ва ёғлари бир хилда истеъмол қилиниши талаб этилади. Сут ва сут маҳсулотларининг таркибидаги оқсилларнинг ўзи иккига бўлинади: зардоб оқсили ва асосий оқсиллар. Бу оқсиллар организм учун муҳим аҳамиятга эга ва улар организмнинг умумий тонусининг ўтарилишига таъсир кўрсатади.

С.В.Кумакованинг (1990) фикрига кўра, ҳозирги пайтда бутун халқларни сут ва сут маҳсулотларига бўлган талабини қондириш учун, сутни қайта ишлаш натижасида ҳосил қилинадиган иккиламчи маҳсулотлардан ҳам унумли фойдаланиш талаб этилади.

Адабиётлар таҳлиliga кўра, халқимизнинг кундалик истеъмоли учун керакли бўлган сут ва сут маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳозирги кунда жуда ҳам долзарб масаллар қаторига киради.

Юқоридагиларнинг барчасини инобатга олган ҳолда биз ўз олдимизга сут ва ундан тайёрланадиган сут маҳсулотларини ўрганишни ўз олдимизга мақсад қилиб қуйдик.

Материал ва методлар. Тажриба ишини бажариш учун «Сиёб Шавкат орзу» сут

товар фермасидаги етиштирилаётган сутдан ҳамда «Жўра» фермер хўжалигидаги сутдан ўрғача белгиланган нормада намуна олиниб, тажриба ўтказилди. Тажриба асосан Самарқанд қишлоқ хўжалик институтидаги Ветеринария санитария экспертизаси лабораториясида ўтказилди. Тажриба ўтказиш пайтида асосан қуйидаги услублардан фойдаланилди.

1. Органолептик текширишиши барча сут намуналарида тўлиғича ўтказилди.
2. Барча сут намуналари лаборатория усулларида синчиклаб текширилди.

Танланган мавзу бўйича бажарилиши лозим бўлган текшириш ишлари қуйидаги объектларда бажарилди. Самарқанд қишлоқ хўжалик институти, ветеринария факултети, Ҳайвонлар касалликлари ва паразитология кафедрасида, шаҳар ҳудудидаги деҳқон бозорларидаги ветсанэкспертиза лабораторияларида. Бизга маълумки, ҳозирги пайтда Ўзбекистон ҳудудида ишлаб чиқарилаётган барча турдаги сут ва сут маҳсулотларини айримлари Давлат стандартининг талабига жавоб бермайди. Қисқача қилиб айтадиган бўлсак, барча органолептик кўрсаткичлари талаб даражасида эмас. Бунга асосий сабаблардан бири, сут етиштиришда санитария-гигиена талабларига риоя қилмасликдир. Шу билан биргаликда сутни қайт ишлашда янги технологияларнинг етишмаслиги. Мана шуларнинг барчасини эътиборга олган ҳолда, биз ўз олдимизга айрим турдаги сут маҳсулотларини текширишни мақсад қилиб қўйдик ва текшириш ишларини лаборатория шароитида ўтказдик. Сут маҳсулотларидан ўрғача намуна олишдан олди, биз уларни яхшилаб қайнатиб намуналар олинди. Барча сут маҳсулотларидан ўрғача 50 мл дан намуна олинади. Бундан ташқари, сут маҳсулотларининг сохталаштирилганлиги ва қайтанилиш режими текшириб кўрилади. Биз ўз тажрибамизни ўтказиш учун ҳар қайси сут намуналаридан 10 та дан намуналар олинди ва олинган намуналар органолептик ва лаборатория усулларида текширилди ва керакли натижалар олинди. Бизга маълумки, олинган намуналар қонун қоидаларга кўра асосан, 4 соат ичида текширилиши керак, ақс ҳолда олинган натижалар тўғри чиқмайди.

1-жадвал

Органолептик усулда сутни текширишдан олинган натижалар

Сут намуналари	Ранги	Консистенцияси	Ажралган зардоби	Сут юзасидан газни ажралиб чиқиши
1-намуна	оқ	қуюқ	5 %	-
2-намуна	оқ	қуюқ	3 %	-
3-намуна	оқ	қуюқ	4 %	-
4-намуна	сарғишт	қуюқ	4 %	-
5-намуна	оқ	қуюқ	4 %	-
6-намуна	оқ	қуюқ	3 %	-
7-намуна	оқ	қуюқ	4 %	-
8-намуна	сарғишт	қуюқ	5 %	-
9-намуна	оқ	қуюқ	5 %	-
10-намуна	оқ	қуюқ	5 %	-

Биз томондан текширилган 10 та қаттиқ намуналарни фақатгина 4, 8- намуналарда ранги сарғишт эканлиги аниқланди. Ажралиб чиққан зардобнинг миқдори 5 %дан ортик эмас эканлиги аниқланди, шу билан биргаликда барча намуналарнинг юзасида газ пуфаклари кўринмади. Қисқача қилиб айтадиган бўлсак, намуналар талаб даражасида. Мана шу 10 та қаттиқ намуналарини ёғлилик даражаси ва кислоталиги ҳам аниқланди ва қуйидаги натижалар олинди.

Биз томондан текширилган 10 та қаттиқ намуналарида кислоталик даражаси фақатгина иккита, яъни 4-5 намуналарда ортиқлиги, қолган намуналарда эса кислоталик даражаси нормада эканлиги аниқланди (12 °Т). қаттиқларнинг сақланиш шароитига кўра, уларда кислоталик даражаси ортади. Тажрибада текширилган 10 та қаттиқ намуналаридан

7-8 намуналар 3,2-3,5 ёғлилик даражаси аниқланди. Қолган намуналарда ёғлилик даражаси стандарт талабига жавоб бермайди, яъни кам стандарт талабига кўра. Ўзбекистон ҳудудда ишлаб чиқарилаётган қатикларнинг ёғлилик даражаси 3,2% бўлиши лозим. Бундай кўрсаткичлар доимий равишда назорат қилиб турилиши керак. Кўчаларда нояниқ жойларда ишлаб чиқарилаётган сут маҳсулотлари ҳар ҳар доим ветеринария назоратидан ўтказилиб турилиши лозим.

2-жадвал

Сутни таркибидаги ёғ миқдори

Сут намуналари	Ёғ миқдори	Кислоталик даражаси °Т	
1-намуна	2,0	18 °Т	
2-намуна	2,0	19 °Т	
3-намуна	2,3	20 °Т	
4-намуна	2,5	15 °Т	кислоталик даражаси ортиқ
5-намуна	2,0	17 °Т	ортиқ
6-намуна	1,5	12 °Т	
7-намуна	3,2	12 °Т	
8-намуна	3,5	12 °Т	
9-намуна	1,5	12 °Т	
10-намуна	1,5	12 °Т	

3-жадвал

Сутни сохталаштирилганлигини аниқлаш

Текширилган сут намуналари	Ареометр кўрсаткичи А°	Лактан аппаратини кўрсаткичи
1-намуна	1,027	сув қўшилмаган 0%
2-намуна	1,027	сув қўшилмаган 0%
3-намуна	1,024	10 % сув қўшилган
4-намуна	1,015	40 % сув қўшилган
5-намуна	1,027	сув қўшилмаган 0%
6-намуна	1,015	40 % сув қўшилган
7-намуна	1,015	40 % сув қўшилган
8-намуна	1,015	40 % сув қўшилган
9-намуна	1,027	сув қўшилмаган 0%
10-намуна	1,015	40 % сув қўшилган

Биз томондан текширилган 10 та сут намуналаридан 6 та намунага 10 % 40 % гача сув қўшилганлиги аниқланди.

Биз томондан текширилган суюлтирилган қаймоқдаги ёғ миқдори фақатгина 1- ва 2-намуналарда стандарт талабига мос эканлиги аниқланди, қолган барча намуналарда ёғ миқдори паст (10%). Кислоталик даражаси эса барча намуналарда ўртача талаб даражасида (70 °Т).

Биз томондан текширилган барча турдаги сут маҳсулотлари стандарт талаби даражасида эмаслиги аниқланди. Буларнинг барчаси ветеринария назоратида бўлиши керак. Кўчаларда, айрим дўконларда сотилаётган сут ва сут маҳсулотлари давлат корхоналарида ишлаб чиқарилмасдан, хусусий корхоналарда ишлаб чиқарилмоқда. Бу жойларда ишлаб чиқарилаётган барча турдаги сут маҳсулотлари стандарт талабига жавоб бермайди. Маҳсулотнинг сифат кўрсаткичлари жуда паст.

Бизга маълумки, сут маҳсулотларини сифат кўрсаткичларини яхшилаш учун энг аввало сут олиш гигиенасига эътибор қаратилиши керак. Агарда сут маҳсулотлари ишлаб чиқаришда сут хом ашёсининг сифати паст бўлса, ундан тайёрланаётган сут маҳсулотларининг сифати ҳам яхши бўлмайди.

Хулосалар

1. «Сиеб Шавкат орзу» сут товар фермасидаги етиштирилаётган сут ўзининг кўпгина кўрсаткичлари бўйича стандарт талабига жавоб бермайди.
2. «Жўра» фермер хўжалигида етиштирилаётган сут таркибида микроорганизмлар кўпчилиги редуктаза намунаси ёрдамида аниқланди.

4-жадвал

Суюлтирилган қаймоқдаги ёғ миқдори ва кислоталиги

Суюлтирилган қаймоқ намуналари	Ёғ миқдори	Кислоталик даражаси °Т
1-намуна	20	60 °Т
2-намуна	20	60 °Т
3-намуна	15	70 °Т
4-намуна	12	60 °Т
5-намуна	12	60 °Т
6-намуна	10	60 °Т
7-намуна	10	70 °Т
8-намуна	10	70 °Т
9-намуна	10	70 °Т
10-намуна	10	70 °Т

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.Топел. «Сут маҳсулотлари ишлаб чиқаришда сутни таркибини ўзгариши» Ж.М.И. №2, 2001 г. стр. 45
2. А.А.Соколова. «Качественная характеристика о качестве молока» Ж.М.М.П. №5, 2000 г. стр. 50
3. Е.Е.Грудзинский. «Новий кисломолочний продукт» Ж.М.И. №12, 2002 г. стр. 65
4. Л.П.Жукова. «О сбалансированности питания населения молочными продуктами» Ж.М.И. №5, 1995 г.
5. С.В.Кумакова. «Использование вторичного сырья» Ж.М.И. 1990 г. стр. 20
6. С.М.Муродов. Чорвачилик ва ўсимлик маҳсулотларининг ветсанэкспертизаси ва технология асослари. Қўлланма Самарқанд 1992й.
7. С.М.Муродов. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг ветсанэкспертизаси, қайта ишлаш технология асослари ва стандартизацияси. Қўлланма. Самарқанд 1997 йил.
8. С.М.Муродов. Ветеринария-санитария экспертизаси. Дарслик. Самарқанд 2006 йил.

УДК:618.

ЭСТРОГЕНЛАРНИ БАЧОДОН СУБИНВОЛЮЦИЯСИНИ ДАВОЛАШДА ҚЎЛЛАШ

Холиқов А., Маматқулова З.

Самарқанд қишлоқ хўжалик институти

Аннотация: Бачадон субинволюцияси билан касалланган сизирларга 10 мл дозада сизетин тўрт марта мускул орасига инъексия қилиш ва эстрадиол препаратидан 5 мл дозада мускул орасига юборилганда даволаш самарадорлиги ошади ва натижалар ижобий бўлади.

Калит сўзлар: Бачадон субинволюцияси, окситоцин, сизетин, эстрадиол, имплантация, оталаниш.

Мавзунинг долзарблиги. Бачадон субинволюцияси бўғоз бўлмаган хайвонларда

Курбонов Ф.И., Ҳақбердиев П.С. Балиқларни цестодоз касалликларини тарқалиш даражасини Самарқанд вилоятининг айрим балиқчилик фермер хўжаликларида ўрганиш	67
Холиқов А., Қулдошев Ғ., Хатамов Т. Сигирлар кўпайиш тизимининг патологияларида янги витаминли препаратларни қўллаш самарадорлиги.....	70
Муродов С.М., Бойсинова Н., Султонов А. Фермер хўжаликларида етиштирилаётган сутни стандарт талабига мослигини аниқлаш ва ветеринария санитария экспертизаси.....	73
Холиқов А., Маматқулова З. Эстрогенларни бачодон субинволюциясини даволашда қўллаш.....	76
Муродов С.М., Насимова Д.Р. Балиқ гўштини санитария ҳолатини аниқлаш.....	78
Бозоров Х.К., Абдулакимова А.Б., Нурғалиева Ж.С. Паррандаларнинг пастереллёз касаллигининг эпизоотологик хусусиятлари.....	81
Раззақова Д.Ш., Салимов Х.С., Қамбаров А.А. Қорамолар лейкози иммунодиагностикаси	83
Рахмонов Х., Эшбуриев С., Кулиев Б.А. Соғин сигирларда алиментар остеодистрофияни олдини олишнинг самарали усуллари.....	85
Муродов С.М., Муртазаева З.А. Ўзбекистонда етиштирилаётган асални табиийлигини аниқлаш.....	88
Эшбўриев Б.М., Ҳамроев Х.К. Соғин сигирларда кобальт, марганец, рух етишмовчилигида гематологик кўрсаткичлар.....	90
Рахманова Г.Ш., Ниёзов Ҳ.Б. Итларда катарал стоматитни даволашда қоннинг морфологик кўрсаткичлари.....	92
Рахмонов Ў.А., Яхшиева С.Х., Умарова М.Н. Кератоконъюнктивит билан касалланган бузоқлар қонининг морфологик кўрсаткичлари.....	94
Рузиев А., Эшқувватов Х.Ҳ., Ниёзов Ҳ.Б. Итларнинг отит касаллигини даволашдаги қоннинг морфологик кўрсаткичлари.....	95
Салимова И., Боймуродов Т.Б. Паррандаларда циперметринни ўткир захарловчи миқдор кўрсаткичлари.....	98
Муродов С.М., Ҳамроев А. Турли хил хайвонлар гўштини бир- бирдан фарқлашда преципитация реакциясининг аҳамияти	100
Муродов С.М., Рустамов Б. Парранда гўштини лаборатория усулида ва тухумни оваскопда текшириш.....	102
Норбоев Қ.Н., Файзиёва С.Ф. Қўзилар диспепсиясининг клиник ва гематологик кўрсаткичлари.....	105
Худайбергенов С.Д., Эшбуриев Б.М. Бузоқларда алиментар камқонлик касаллигининг этиологияси.....	107
Салимов Б., Эримов С., Тайлоқова М. Самарқанд вилояти шароитида қўйлар парамфистоматозларининг эпизоотологик ҳолати.....	109
Эшқувватов Х.Ҳ., Ниёзов Ҳ.Б., Рўзиев А., Таштемиров Р.М. Қорамолларда асептик пододерматитларни даволаш жароёнида қоннинг морфологик ҳамда биокимёвий кўрсаткичлари динамикаси.....	113
Эшбуриев Б.М., Мелибоев Н.Қ., Жуманов С. Сигирларда маститларни даволаш усуллари тақомиллаштириш.....	116
Эшқувватов Х.Ҳ., Мухтаров Б., Ниёзов Ҳ.Б. Қорамолларда туёқ ва бармоқ касалликларининг келиб чиқишида саклаш шароитларининг ўрни.....	119
Юлчиев Ж.Б., Нарзиев Б.Д. Самақанд шаҳрида итларда учрайдиган ўсмаларни гистологик текшириш натижалари.....	121
Салимов Ю., Умаров А. Сунъий пиретроидлар билан захарланган хайвон ва паррандаларни даволаш ва олдини олиш чоралари.....	124

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХҲЖАЛИКЛАРИГА ЯНГИ КЕЛТИРИЛГАН ЗОТЛИ ҚОРАМОЛЛАР ОРАСИДА ЛЕЙКОЗ ИНФЕКЦИЯСИ

Примов С., Ибрагимов Ф., Ачилов О.Э.
Самарқанд қишлоқ хўжалик институти

Аннотация - Бизнинг олиб борган илмий-тадқиқот ишларимизга қадар Қорақалпоғистон Республикаси йирик шохли қорамолларнинг лейкоз касаллигидан соғлом деб ҳисобланган. Республикада қорамоллар шу касаллика серологик ва патоморфологик текширилмаган, фақатгина лейкоз касаллигига танлаб гематологик текширилган, бу танлаб текшириш Республикадаги қорамоллар орасида лейкоз касаллигининг тўлиқ эпизоотик ҳолатини ёритиб бера олмайди.

Калит сўзлар - лейкоз, серологик, гематологик ва патоморфологик.

Кириш - Аҳолининг гўшт ва сўт маҳсулотларига бўлган талабининг тобора ўсиб бориши чорвачиликни экстенсив йўл билан эмас интенсив ривожлантиришни тақоза қилади. Бу эса чорва молларининг бош сонини кўпайишини кўпгина касалликлардан ҳимоя қилиш билан бирга уларнинг зотини яхшилашни талаб қилади.

Материаллар ва методлар - Қорамолларнинг лейкоз касаллигига серологик текширишлар натижаларига, организмдаги клиник, гематологик белгиларга, патоморфологик ўзгаришларга асосланиб диагноз қўйилади.

Натижалар ва уларнинг таҳлили. Қорақалпоғистон Республикасига ҳар йили 3 - 5 минг бош атрофида қора ола, қизил чул ва бошқа зотли тана, ғунажин ва буқачалар Болтиқ бўйи, Украина ва Россиянинг вилоят туманларидан келтирилган.

Юкорида қайд қилинган ғарб давлатлари лейкоз касаллиги бўйича носоғлом эканлигини ҳисобга олиб ва Қорақалпоғистон Республикасиге сотиб олиб келинган зотли тана, ғунажин ва буқачалар орасида лейкоз инфекцияси билан зарарланганлигини билиш мақсадида серологик текширишлар ўтказилди.

Қорақалпоғистон Республикаси хўжаликларига шимолий-ғарб давлатларидан сотиб олиб келтирилган зотли тана, ғунажин ва буқачалар орасида лейкоз инфекцияси билан зарарланиш зотли моллар ўртасида 8,33% ни ташкил қилиши ва бу кўрсаткич айрим гуруҳларда 2,14 % дан 10,04 % гача эканлиги аниқланди. Юкорида кўрсатилган маълумотлар бўйича шимолий-ғарб давлатларидан қизил чул, қизил эстон, қора ола, кўнғир латвия ва бошқа зотли ғунажинлар билан бирга лейкоз инфекцияси Қорақалпоғистон Республикасига келтирилганлиги аниқланди.

Ҳозиргача келтирилган зотли қорамоллар орасида бу инфекцияни нисбатан кенг тарқалгани ва ниҳоят шимолий-ғарб давлатларидан янги зотли тана ғунажин ва буқачалар орасида ҳам лейкоз вирусининг мавжудлиги Қорақалпоғистон Республикасининг лейкоз касаллиги бўйича эпизоотик ҳолатини ёмонлашувига асос бўлган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Эпизоотология и инфекционные болезни сельскохозяйственных животных. М., "Колос", 1984.
2. Х.С.Салимов, 1985-1995; В.А.Бусол ва бошқ., 1988; Х.С.Салимов ва бошқ., 2004

**ВЕТЕРИНАРИЯ – ЮҚУМЛИ, ПАРАЗИТАР ВА ЮҚУМСИЗ КАСАЛЛИКЛАРНИ
ОЛДИНИ ОЛИШ ВА САМАРАЛИ ДАВОЛАШ СОҲАСИДА ЭРИШИЛГАН
ЮТУҚЛАР**

Давлатов Р.Б., Худжамшукуров А.Н. Товук эймериозидида толтрокс препаратининг самарадорлиги	5
Дилмуродов Н.Б. Суяклар компакт моддасини қўйларнинг ёши ва зотига кўра ўзгариш хусусиятлари.....	6
Норбоев Қ.Н., Эшбуриев С.Б., Сулаймонов М.А. Сигирларнинг витамин ва минераллар алмашинуви бузилишларида коннинг морфобиокимёвий кўрсаткичлари.....	9
Бакиров Б., Рўзикулов Н.Б., Бобоев О.Р. Соғин сигирларда жигар дистрофиясига қарши курашишнинг назарий ҳамда илмий асослари.....	12
Салимов Б. Гельминтлар систематикаси, трематодалар биологияси, морфологияси ва улар тўғрисида мулоҳазалар.....	17
✓ Бозоров Х.К., Абдулакимова А.Б., Эсанов Х.А. Эчкилар юқумли плевропневмониясининг эпизоотологияси, диагностикаси ва махсус профилактикаси.....	20
Ниязов Х.Б., Эшматов Ф., Рузибоев А.К., Усмонов М.М. Некоторые особенности этиопатогенеза гнойных артритов у спортивных лошадей.....	25
Эшбуриев Б.М., Ибрагимов Б.Х., Қурбонов Ж.Х., Ботирова Ш. Бузоқларда юқумсиз касалликларнинг этиологияси.....	28
Shapulatova Z.J., Ruzikulova U.H. Pasterellyoz qo'zg'atuvchisining xususiyatlari.....	31
Ibragimov D.I., Xo'janova L.A. Respublika chegaraviy xududidagi texnogen omillar ta'sirida jo'jalarning qon zardobidagi fermentlar faolligini o'zgarishi.....	34
Сафаров М.Б., Рахмонов У.А. Стресс таъсирида ривожланаётган паталогик жараёнини аниқлаш усуллари.....	36
Ҳақбердиев П.С., Қурбонов Ф.Э., Хатамов Т.Т. Қорамоллар фасциолёзига қарши айрим антгельминтикларни синаб кўриш.....	39
Муродов С.М., Аллазов А. Хўжаликларда сут ва сут маҳсулотларини ВСЭ	42
Примов С., Ибрагимов Ф., Ачилов О.Э. Қорақалпоғистон республикаси хўжаликларига янги келтирилган зотли қорамоллар орасида лейкоз инфекцияси.	45
✓ Абдулакимова А.Б., Дилмуродов Н.Б. Ҳар хил зотга мансуб қўйлар постнатал онтогенезида зейгоподий суяклари эпифизининг ўзгариш динамикаси.....	46
Қурбанов Ш., Мухаммадиева Ш., Худаярова С. Самарқанд вилояти шароитида қўй ва эчкилар мониезиозининг эпизоотологик ҳолати.....	50
Нурмухамедов Б.М., Мелибоев Н.К., Абдумажитов В.Б. Сравнительная эффективность простаноидов при лечении коров с функциональными нарушениями яичников.....	52
Бакиров Б., Бобоев О.Р., Қурбонов Ж. Соғин сигирлар кетози ва эндокрин бузилишлар.....	53
Абдиев С.Б., Эшматов Ф., Ниёзов Ҳ.Б. Қўйларнинг оёқ бўғимларида йирингли яллиғланишларни даволаш.....	56
Axmedov S.M., Kuliyeв B.A. Otlarda barmoq bo'g'im kasalliklarining patomorfologiyasi.....	59
Расулов Ў.И., Қулдошев О.Ў., Бобоназаров Э., Қувватов Ҳ.А. Қорамоллар пироплазмозини профилактика қилишда полиамидин-п препаратининг самарадорлиги	61
Салимов Ю., Қулдошев Ф., Хатамов Т. Ҳайвонлар иммун тизими ва репродуктив фаолиятига пестицидлар таъсирини ўрганиш.....	63

ўйнайди. Бирок кўйчиликни, жумладан қоракўлчиликни ривожлантиришга, унинг самарадорлигини оширишда турли инфекцион ва инвазион касалликлар тўсиқ бўлмақда. Булар ичда гемментозлар асосий ўринлардан бирини эгаллайди. Республикамизда олиб борилган кўйчиликда илмий тадқиқотлар Н.В. Баданин, 1940; Й.Д. Николайскин, 1961; Д. Азимов, 1963; Э.Х. Эргашев, 1973; Ш.А. Азимов, 1974; Б.С. Саломов, 1994; А.О. Орипов, 2000 ва бошқалар қорва моллар орасида фасциолёз, дикронелёз, мониезиоз, ошқазон – ичак стронгиллятозлари, диктиокаулёз каби гемментозлар анча кенг тарқалганлиги ва улар қорвачиликка катта иқтисодий зарар etkazishi, айрим ҳолларда ҳатто касалланган молларнинг нобуд бўлишига сабаб бўлишни тасдиқлайди. Шу сабабли кўй гемментозларини ўрганиш ва олдини олиш ҳамда даволашнинг самарали усулларини ишлаб чиқиш амалиётга талдиқ этиш ҳалқ ҳўжалиг учун аҳамиятлик муаммолардан биридир.

Республикаимиз вилоятларида кўй гемментозларининг тарқалишини аниқлаш натижасида шуни кўрсалики кўйларнинг гемментозлари билан умумий зарарланганлиги 30 - 50 % ташкил қилади яни текширилган. Самарқанд вилоятида 260 бош текширилган кўйларнинг 130 таси 50 % умуман гемментозлар билан зараланган бўлса улардан 40 бош кўй 18 % ошқазон – ичак стронгиллятозлари 20 бош кўй 9.2 % диктокаулюоз, 4 % кўйлар протостронгилляоз билан зарарланган. Юқоридаги маълумотлар тахливлдан кўйдагилар аниқланган.

Республиканинг турли вилоятларида кўйларнинг гемментозлар билан зарарланган бўларнинг кўзгатувчилари аниқса диктокаулюозлар, ошқазон–ичак стронгилляоли – маршалляга нематодларус острератига гемонх ва бошқалар илгосли хусусиятлари юқори бўлиши ҳамда бу гемментозларнинг нисбатан кенг тарқалганлиги ва кўйларнинг юқори даражада интисевликда зарарланишини ҳисобга олиб кўйларнинг асосий гемментозлардан ташқари фасцилюоз мониезиоз ошқазон–ичак стронгиллятозлари ва диктокаулюоз касалликлари кўп тарқалган. Бу гемментозларга қарши профилактика ва даволаш чора тadbirlarини режа асосида ва доимий равишда олиб бериш лозим.

Кўйларнинг диктокаулюоз килкўрт касалиги Ўзбекистонда йил давомида учрайди ошқазон-ичак ва нафас олиш органлари стронгиллятозлари билан кўпроқ барча ёшдаги бўлган моллар челинади, катта ёшдаги хайвонлар паразит ташувчи бўлиб хизмат қилади. Касалик базан моллар орасида энотия кўринишида кечиб қасаланган хайвонларнинг 15-17 фоизи нобуд бўлиши мумкин. Бу касалик кўзгатувчилари ўрта ҳажимдаги нематодлар бўлиб кўччилиги геогемминглик айрим вакиллари протостронгилляоз авлоди вакиллари биогемминт бўлиб оралик хў жайини иштирокида ривожланади. Касаликни қилинлик белгилари хайвони ёш ва инвазиянинг интисевлигига боғлиқ ҳолда номаён бўлади.

Ошқазон–ичак стронгиллятозларида ҳолсизланиш оғдат ҳазим қилиш органлари фаолиятни бузулиш иштахани пасайиш ич ўтиш [айримларда қон аралаш] кузатилади, ўсини ва ривожланишдан орқада қолиш ва махсулдорликти кескин қамайиш кузатилади нафас олиш орган стронгиллятозларида нафас олиш органи фаолиятининг издан чикиши йўтал пайдо бўлиш бурундан серозлик суюқлик окини кузатилади. Бу кўзгатувчиларнинг кўллари биологик ривожланишида бир–бирга ўхшашлигини инобатга олиб уларга қарши курашиш чораларни комплекс амалга ошириш керак.

Ошқазон–ичак стронгиллятозларига аниқ тапхияш лаборатория шароитида тезак намунасини яқки усулда геминтооуваскопия ва геминтоларваскопия усуллари [кўзгатувчиларни турни аниқлаб] ёрдамида кўйилади.

Нафас олиш стронгиллятозлари эса тезак намунасини геминтоларваскопия усулида текшириб паразит личинкаси топиш асосида кўйилади. Булардан ташқари албатта эпизоотологик маълумотларга асосланиб қилинлик белгилари инобатга олиш ҳамда патанатомик ўзгаришлар инобатга олиш шарт.

Даволашда кўпгаб антигемминтик дорилар кўлланади. Оп тузи, албендазол, мис купорас аралашмасидан 0.4 мг/г микродозда эриниш, фенбендазол (панакур) 5-10 мг/кг бир марта оғиз орқали, мепалбен 5 мг/кг тиррак вазнига нисбатан сузупензия ҳолда иччириш тавсия этилади.

ДЕХҚОН БОЗОРЛАРИДАГИ СУТНИ ВЕТЕРИНАРИЯ - САНИТАРИЯ ЭКСПЕРТИЗАСИ

А.Абраев – талаба, Н.Бойсунова – магистратура талабаси,
О.Э.Ачилов – ассистент

Аннотация. Агар юқори сифатли сүт етиштиришда ветеринария-санитария тadbirlar-чораларига эътибор қилинмаса, сүтнинг таркибий қисми тезда ўзгаради. Қишлоқ ҳўжалиги ишлаб чиқариш тармоқларида жамоа ва давлат ҳўжаликлари томонидан етиштирилётган сүт ўзининг сифат кўрсаткичларига биноян, давлат стандарти талабига жавоб бериши керак.

Қириш. Қишлоқ ҳўжалиги ишлаб чиқариш тармоқларида жамоа ва давлат ҳўжаликлари томонидан етиштирилётган сүт ўзининг сифат кўрсаткичларига биноян, давлат стандарти талабига жавоб бериши керак. Умумий таълимотларга кўра сүтнинг таркиби жуда ҳам мураккаб бирикмалардан ташкил тошган. Агар юқори сифатли сүт етиштиришда ветеринария-санитария тadbirlar-чораларига эътибор қилинмаса, сүтнинг таркибий қисми тезда ўзгаради. Шунинг учун ҳам қорва мутахассислари, ветврачлар сүтнинг таркибини ўзгаришлигини ўз вақтида аниқлаб, унинг олдини олиш тadbirlarини кўришлари керак. Сүт таркибий қисмларининг ҳар томонга ўзгаришини яқши аниқлаш учун, мутахассислар юқори билимга эга бўлиши керак. Асосий мақсадлардан бири соғин ситрилardan олинаётган сүтларни ўз вақтида экспертиза қилишга асосланган. М.И.Абрамова 1990 ва бошқаларнинг тажрибасига кўра шу нарса аниқланди, яъни сүт саноатида сүтнинг таркибида компонентлар лаборатория ва органолептик усуллар ёрдамида аниқланмоқда. Лекин сүтнинг санитария ҳолатига таъсир қиладиган кўп турдаги микроорганизмлар натижасида аниқланиши лозим. Сүтнинг таркибидagi микроорганизмлар ўз вақтида аниқланиб тadbirlar-чоралар кўрилуваси биринчидан сүтни таркиби тезда ўзгаради ва чиқарилаётган махсулотларнинг сифати у даражада яқши бўлмайди. Бу эса ўз навбатида ҳўжаликнинг самардорлигига салбий таъсир кўрсатади. З.С.Зобкова (1999) ва бошқаларнинг тажрибасидан шу нарса аниқландики, яъни ҳозирги пайтда сүт махсулотлари тайёрлашда уларнинг таркибига турли хилдаги мевалар ва уларнинг шартблатлари қўйилади. Буларнинг қўйилиши махсулотнинг таъмини ва таркибини яқшилайди. Лекин сүт бу компонентларни қўйишдан олдин, уларнинг таркибидagi микроорганизмлар текширилиши керак. С.Родернинг (1990) маълумотига кўра сүтнинг таркибидagi микроорганизмларнинг кўпайишига асосий сабаблардан бири чотни ички юзасидagi тери жушлари, ҳамда силиндagi жушлари узун бўлганда бу жушларни қалга қилиб олиш кераклигини тавсия этади. Булардан ташқари бруцеллёз соғин ситрилари жинсий организмдан оқиб турадиган суюқлик таркибида ҳам стафилакокк ва стрептококкларнинг кўплиги.

Долзарблиги. Деҳқон бозорларига олиб келинган сүтнинг санитария – гигиеник сифатини аниқлаш, ишлаб чиқариш жараёнида амалий аҳамиятга эга сүтни органолептик ва лаборатория усулларида текшириб уни стандарт талабига мослигини аниқлаш долзарб муоммолар қаторига қиради.

Талдикот максали ва вазифалари. Ушбу тажрибанинг максали Республикаимиз фуқаролари истеъмол қилаётган сүтни фермер ҳўжаликлари шароитида яқши сүт ва сүт махсулотлари етиштиришнинг санитария – гигиена ҳолатини яқшилаш муҳим вазифалардан бири бўлиб турибди.

Ветеринария-санитария қонун қоидаларига мос келадиган сүт етиштирилганда сүтнинг сифати яқши бўлади, ҳамда ундан тайёрланаётган сүт махсулотлари ҳам талаб даражасида бўлади. Етиштирилётган сүт юқори қийматли бўлиши билан бир қаторда, парhez махсулотлар қаторига қиради.

Материал ва методлар. Талдикот ишлари Самарқанд шаҳари Темир йўл ва Сибё деҳқон бозорларидаги ветеринария-санитария экспертиза лабораторияларида амалга

опирилади. Дехкон бозорларига сотиш учун олиб келинган сўт органолептик ва лабораторияда янги "Лактан" апаратидан фойдаланилади.

Натижалар ва уларнинг тахлили. Биз ўтказган тажрибага кўра вилоятларимизни айрим туманларидан келтириладиган сўтни ёғ микдорини, кислоталигини ва сув микдорини % ҳисобида аниқланди.

Тадқиқот ишлари Самарқанд шаҳари Темир йўл дехкон бозорига ветеринария-санитария экспертиза лабораторияларида амалга оширилади. Дехкон бозорларига сотиш учун олиб келинган сўт органолептик ва лабораторияда янги "Лактан" апаратидан фойдаланилади.

Биз ўтказган тажрибага кўра вилоятларимизни айрим туманларидан келтириладиган сўтни ёғ микдорини, қуруқ модда, оксил, зичлиги ва сув микдорини % ҳисобида аниқланди.

"Лактан" апаратидан фойдаланган ҳолда сўтни текширишдан олинган натижалар

1-жадвал

Сўтни текшириш учун олинган намуналар	Сўтдаги ёғ микдори	Сўт таркибидagi қуруқ модда	Сўт таркибидagi ағи оксил микдори	Сўтни зичлиги	Сўт таркибидagi сувнинг микдори
1-намуна	1.77	6.54	2.37	23.18	20
2-намуна	2.12	7.65	2.34	22.10	18
3-намуна	2.24	7.89	2.12	23.02	15
4-намуна	2.08	7.19	2.65	22.09	16
5-намуна	1.82	6.82	2.48	23.56	21
6-намуна	2.05	7.10	2.69	23.01	10
7-намуна	3.02	8.15	2.58	24.05	5
8-намуна	1.76	6.48	2.10	23.16	20
9-намуна	2.53	8.10	2.65	22.89	14
10-намуна	1.92	6.86	2.87	23.64	16

Биз томонидан текширилган 10 та сўт намуналаридан бирортаси тўлигича стандарт талабига жавоб бермайди.

Тадқиқот ишлари Самарқанд шаҳари "Сиб" дехкон бозорига ветеринария-санитария экспертиза лабораториясида ҳам амалга оширилади.

"Лактан" апаратидан фойдаланган Ҳолда сўтни текширишдан олинган натижалар

2-жадвал

Сўтни текшириш учун олинган намуналар	Сўтдаги ёғ микдори	Сўт таркибидagi қуруқ модда	Сўт таркибидagi ағи оксил микдори	Сўтни зичлиги	Сўт таркибидagi сувнинг микдори
1-намуна	2.12	7.65	2.34	22.10	18
2-намуна	2.54	7.46	2.40	21.20	15
3-намуна	2.31	6.54	2.56	23.12	16
4-намуна	1.96	6.50	2.58	22.45	23
5-намуна	2.10	8.01	2.49	22.13	20
6-намуна	1.76	7.05	2.31	23.15	19
7-намуна	2.89	7.63	2.60	21.25	12
8-намуна	3.10	8.90	2.54	22.65	9
9-намуна	1.96	6.89	2.65	22.31	21
10-намуна	2.62	7.42	2.46	23.18	18

Биз томонидан текширилган 10 та сўт намуналаридан бирортаси тўлигича стандарт талабига жавоб бермайди.

Ҳулоса.

1. Дехкон бозорига сотиш учун киргизилётган сўт ва сўт маҳсулотлари табиий ҳолатга ва доимо ветеринария назоратида бўлиши лозим.
2. Фурқорлар истеъмоли учун сотилаётган сўт маҳсулотлари стандарт талабига жавоб бермаса сотиш қатъиян ман этилади.

ҲАР ХИЛ ЗОТЛИ ҚОРАМОЛЛАРДА БАРМОҚ ВА ТУЁК КАСАЛЛИКЛАРИ КЕЛИБ ЧИҚИШИДА МАВСУМИЙ ФАРҚЛАР

М.Р.Турсунова – магистратура талабаси, Х.Б.Нисёв - илмий раҳбар, доцент

Аннотация. Хар хил зотли қорамолларда туёқ ва бармоқ касаллиқларини мавсумий фаълларида учраш даражаси ва улардаги ўзгаришларга изоҳ берилган.

Калит сўзлар. Зотли қорамол, бармоқ ва туёқ касаллиқлари.

Мавзунинг долзарблиги. Республикамиз Президентини томонидан 2006 йил 23 мартда эълон қилинган 308 ва 2008 йил 21 апрелда эълон қилинган 842-сонли қарорлари соҳа ходимлари зиммасига қорва моллари бош сони ҳамда маҳсулдорлигини ошириш, уларнинг зот кўрсаткичларини мунгазам яхшилаб бориш вазифасини юқлади. Ушбу долзарб вазифани бажаришда маҳсулдор қорамолларнинг қатор юқумсиз касаллиқлари билан биргаликда уларнинг оёқ касаллиқлари, айниқса, оёқларнинг дистал қисми касаллиқларининг энг асосийларидан бири ҳисобланган пододерматитлар муҳим тўсиқлардан бири бўлиб қолмоқда.

Пододерматит ҳайвонларда туёк териси асосининг яллиғланиши бўлиб, унинг асептик ва йирингли, ўткир ва сурункали, юза ва чуқур, ўчоқли ва диффуз турлари фарқланади.

Асептик ўткир ўчоқли пододерматит эзилиш, туёқни қийишқ тақалаш оқибатлари, асептик ўткир диффуз пододерматит эса, асосан, мода алмашинувининг бузилишлари (туғиш, бўрдоқлаш, мастит, метрит, асептокемия ва бошқалар) оқибатига пайдо бўлади ва туёқларнинг резманлик яллиғланиши кўринишида намоён бўлади.

Хориж алабидларида таъкидланишича, маҳсулдорлиги юқори бўлган ситирларда кейинги 30 йил ичида оёқларнинг дистал қисми касаллиқлари асосий муаммоларидан бири бўлиб, оқибатда касалланган ситирларнинг 50 % муалдатидан олдин сўйилмоқда ва бу ҳўжаликлар учун қатга иқтисодий зарар келтирмоқда.

Маҳсулдорлиги юқори бўлган ҳайвонларда туёқнинг шикастланиши жами оёқ касаллиқларининг 50-60 % ни ёки жаррохлик патологиясининг 14-17 %-ини ташкил этади.

Кейинги йилларда оёқ касаллиқлари оқибатига муалдатидан олдин ҳисобдан чиқариладиган ситирлар 4-15,3 % ни ташкил этмоқда.

Россия ва бошқа хориж мамлакатларида кейинги йилларда йирик шохли ҳайвонларда оёқ касаллиқларининг анча кўпайганиги қайд этилмоқда, шунингдек, Швецияда, 74 ва Англияда 55 % ҳайвоннинг оёқ касаллиқлари оқибатига сўйилганлиги қайд қилинган.

Айрим Европа мамлакатларида оёқ касаллиқлари ҳайвонларнинг ҳисобдан чиқарилишининг асосий сабабларидан бири деб қарап лозимлиги олимлар томонидан таъкидланмоқда (Вермей Э И., Журба В.А., 2003).

Нидерландияда оёқ касаллиқларининг мастит ва бопуштликлдан кейин учинчи ўрилда турши аниқланган бўлса, Ирландия чорвачилигига илгор технологиянинг киргитилиши ҳайвонлар ўртасида оқсашнинг ўртача 54 % га ошишига сабаб бўлган. Шунингдек, оқсаш оқибатига сўт берадиган ситирларнинг Швецияда 4, Германияда 3 ва Нидерландияда 2 % дан ортигининг ҳисобдан чиқарилаётганлиги аниқланган.

Кейинги 10-15 йил ичида Жанубий Урал, Россиянинг Челябинск, Курган вилоятлари, Қозғистоннинг Қўстанай вилояти ферма ва комплексларида ситирлар сонининг маълум